

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Aalborg Universitet

Ny dynamik i Danmarks yderområder

landdistrikter og landsbyer

Mogensen, Robert; Møller, Jørgen

Publication date:
2006

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):

Mogensen, R., & Møller, J. (2006). *Ny dynamik i Danmarks yderområder: landdistrikter og landsbyer*. Ny Thisted Kommune : Realdania.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

5 TEMAER FOR FREMTIDEN

Hvordan vil situationen se ud i 2035? Vil den grænseløse by vokse yderligere, og vil landdistrikterne blive inkluderet som en del af en større regional by? Vil landbruget blive mere industrialiseret og steds uafhængigt? Vil landdistrikterne udvikle sig til urbane boområder? Vil vi se store parcelhuse i det åbne land, hvor man holder hest i stedet for marsvin? Og vil yderområderne blive koblet af udviklingen?

Gertrud Jørgensen, forskningschef

Hvad skal landbruget og landskabet levere til det globaliserede samfund? Produktion? Natur og miljø? Tradition og æstetik? Plads til boliger og byerhverv? Rekreation i højere grad end nu? Eller flere af disse aktiviteter samtidig? Aktiviteterne inddrager flere ministerier og skal diskuteres på mange niveauer i planlægningen.

Gertrud Jørgensen, forskningschef

Det landskab, det handler om, er et landskab, som har en utrolig lang historie, og som har været genstand for utrolig store ændringer. Det er vigtigt, at vi får kvalificeret, hvad der ligger derude af historiske markeringer og kulturarv. Få klarlagt, hvilke kvaliteter i landskabet og kulturarven, der er udgangspunkt og forudsætning for de fremtidige muligheder for udvikling.

Steen Hvass, direktør

Vi lever i en tid, hvor vi som forbrugere har et stort behov for at købe identitet, nogle kalder det oplevelsessamfundet. Udfordringen er rodløshed og mange penge på samme tid. Vi har råd til en masse, og vi har behov for at fortælle vores omgivelser, hvem vi er.

Thomas Martinsen, direktør

Vangsaa. Fra landsby i klitterne til fritidsby i klitterne.

Yderområdernes særlige udviklingsmuligheder

Yderområdernes særlige status med vidtstrakte natur- og landområder og relativt langt til de større bycentre giver disse områder særlige udviklingsmuligheder og forudsætninger.

Nye principper og spørgsmål

Meget taler for, at helt nye principper på lidt længere sigt kommer til at bestemme den fremtidige forvaltning af det åbne land. Vi vil formentlig komme til at se, at de nye kommuner vil forholde sig mere offensivt til anvendelsen af landskabet end amterne gjorde, og at de nye kommuner før eller siden vil begynde at planlægge for det åbne land på samme måde, som de gamle kommuner planlagde for byerne og sommerhusområderne, hvor man ved hjælp af lokalplanrammer vil fastlægge formål og omfang for benyttelse og bebyggelse.

Fremover vil vi sikkert også komme til at se arealudlæg i landdistrikterne, som peger på andre anvendelser end jordbrug, fx i langt højere grad til fritidsformål og rekreation. Vi vil endvidere komme til at se mere præcise og bindende bestemmelser for bebyggelse i det åbne land end tilfældet er i dag, herunder også for jordbrugets anlæg og bygninger. Endelig vil vi formentlig komme til at se en højere grad af samordning af støttemidler og fysisk planlægning, således at kommunerne i højere grad end nu kan sikre en politisk ønsket udvikling.

At vores forhold til det åbne land, herunder landdistrikter og landsbyer, står overfor en ny betragtningsmåde er både sandsynlig og nødvendig, hvis vi skal være i stand til at tackle de

kommende års udvikling med en stadig større ubalance mellem landsdelene, først og fremmest mellem yderområderne og de store urbane centre.

Meget taler for, at vi i højere grad skal erkende, at det ikke er realistisk at fortsætte med at basere vores planlægning på, at vækst i traditionel forstand vil være udgangspunktet og målet for alle områder i Danmark. Det kunne måske være mere fremgangsrigt, at basere den offentlige planlægning på, at der fremover er væsentlige forskelle på at bo og leve indenfor de store bycentres indflydelsessfære og at bo og leve i områder, hvor natur og landskab er de dominerende kvaliteter.

Med andre ord, skal vi måske til at basere planlægningen på en realistisk erkendelse af todelingen mellem bycentrenes komplekse og forretningsorienterede livsformer og yderområdernes mere enkle og rekreativt betonedede livsformer.

Forskellige forudsætninger

I landdistrikter og landsbyer i de store vækstområder omkring København, langs den østjyske motorvej og til dels ved de store bycentre, Aalborg, Odense og Esbjerg drejer udviklings- og planlægningsopgaverne sig i overvejende grad om at styre vækstpuppet således, at hverken landsbyer, landskaber eller kulturarv lider varig overlast gennem for hurtig eller en for omfattende udvikling. I de bynære områder omkring de øvrige provinsbyer i Danmark er udfordringen den samme, men med et mindre pres. Der er dog stadig tale om vækstplanlægning.

| *Doverodde. Landskabelig stilhed og mulighed for oplevelser.*

Bevæger vi os længere væk fra centrene og længere ud end de bynære landdistrikter, så befinder vi os i en zone, hvor udviklingspotentialet og bosætningen må ses i forhold til en realistisk fremtid, der måske byder på befolkningsmæssig stagnation eller tilbagegang. Der er her et mindre behov for opførelse af nye huse, men måske behov for et erstatningsbyggeri eller udlejningsbyggeri, eventuelt ved at anvende overflødige landbrugsbygninger.

I landsbyer og landdistrikter, som ligger længst væk fra de regionale vækstcentre skal planlægningen af fremtidens bosætning sandsynligvis ses ud fra en fremtid med fortsat stagnation eller tilbagegang i befolkningen og et ikke eksisterende behov for yderligere boligbyggeri.

Trafik og infrastruktur

Det er vigtigt for udviklingen af landdistrikter og landsbyer, at den nødvendige teknik, trafik og transport er tilstede i en kvalitet og til en pris, som er konkurrencedygtig med bycentrenes. De særlige forhold med færre mennesker og større afstande gør naturligvis investeringer i infrastruktur på landet dyrere end i byerne.

Men skal landdistrikter og landsbyer være attraktive bosætnings- og udviklingsområder, må en tidssvarende fysisk infrastruktur være en politisk prioriteret opgave. Der er et åbenbart behov for logistiske overvejelser og prioriteringer i tilrettelægningen af den kollektive trafik. Sådanne overvejelser bør samtænkes med den private transport og andre kollektive transportformer end tog, færger og busser, fx taxibusser, fly og

alternative skattebegunstigede private kørselsordninger.

Forholdsvis bekvem adgang til motorveje er i dag en konkurrenceparameter, hvis man driver eller arbejder i en regional eller landsdækkende virksomhed. Bekvem adgang til motorvejssystemet er endvidere et vigtigt konkurrencemoment for produktionsvirksomheder, trafikhavne og turistdestinationer, som er lokaliseret i yderområder.

Hvis man ønsker at fremme erhvervslivet i landdistrikter og yderområder er det endvidere absolut nødvendigt, at en netværksbaseret og decentralt orienteret teknologi som informations-teknologien fungerer optimalt. Hurtige og billige bredbåndsforbindelser er en afgørende forudsætning for at få Danmark til at hænge sammen.

Natur, landskab og kulturarv

Nogle af de særlige kvaliteter, der knytter sig til yderområderne er først og fremmest de stedfaste – naturen, landskabet og kulturarven. I yderområderne findes de mest uberørte naturområder og landskaber. Fredede og naturbeskyttede områder, hvor urbanitetens fysiske anlæg er mere eller mindre fraværende. Her domineres områderne af hensynet til naturens artsrigdom og landskabernes fortællende spor og æstetiske former.

Sammen med den stedlige kulturarv - i form af fx købstadsmiljøer, hovedgårdmiljøer, landsbyer og fiskerlejer, særlige landindustrielle anlæg, stedlig byggeskik og andre kulturbetingede

| Hillerslev. De naturgivne potentialer skal bruges.

| Vigsø. En hel by af feriehuse er smukt indpasset i det sårbare kystlandskab.

| Snedsted. Nyt villakvarter med nærkontakt til landbrugerhvervet.

sammenhænge - udgør naturen og landskabet stærke potentialer for yderområdernes tiltrækningskraft.

En undersøgelse foretaget af Kulturarvsstyrelsen og Fonden Realdania i efteråret 2005 dokumenterer overbevisende for kulturarvens betydning som en væsentlig ressource for lokal udvikling. Ud over at kulturarven giver oplevelser til borgerne, vil et øget fokus herpå styrke udviklingen indenfor turisme, bosætning, erhvervsliv og handel. Undersøgelsen viser, at 71 % af borgerne og 68 % af virksomhederne mener, at kulturarven kan støtte den lokale udvikling. Og ikke mindre end 82 % af danskerne ønsker en bolig med kulturarvsværdier, og de er indstillet på at betale en højere husleje for disse værdier.

Indpasning af boligbyggeri

Det er en almindelig erfaring, at selv et beskedent nybyggeri stemningsmæssigt kan give en landsby fornyet optimisme og tiltro til fremtiden. Men også på det konkrete plan er det af betydning, at der bygges nyt i landsbyerne. Fx lejeboliger og mindre boliger til ældre mennesker. Dynamikken medfører erfaringsmæssigt ganske nævneværdige konsekvenser i flyttekæderne indenfor og til landsbyen.

I landsbyer, hvor der er mulighed for at planlægge nybyggeri, er det væsentligt, at de nye boligområder integreres fysisk i den eksisterende by, og ikke som tidligere tiders parcelhusenklaver påklistres landsbyens randbebyggelse, som et isoleret område der lever sit eget liv ad-

skilt fra dem, der bor i den gamle del af landsbyen. For at modvirke et sådant udvidelsesdesign må fremtidens boligudstykninger i landsbyer og lokalcentre opføres som mindre, etapeopdelte udstykninger med en høj standard i den detaljerede bebyggelsesplanlægning, således at stedets naturlige attraktioner udnyttes optimalt, herunder præcise lokalplanbestemmelser, der fremmer stedsorienteringen og den arkitektoniske kvalitet.

I planlagte områder eller mere tilfældigt og spredt inden for landsbyens grænser eller i kanten af denne vil der, hvis afstanden fra landsbyen til nærmeste større center er over ti kilometer, være muligheder for at etablere jordbrugsparceller med et mindre dyrehold. Anvendt efter deres oprindelige formål og ikke som ekstra store parcelhusgrunde, kan jordbrugsparcellerne være et vigtigt supplement til landbosætningen, fordi de allerfleste småbrug og husmandssteder for længst er overgået til hobbylandbrug.

I landzonelandsbyerne skal der i princippet ikke ske nogen planlagt byudvikling. En vis boligudbygning er dog mulig, idet beboelse til ejere og personale beskæftiget i landbrug, skovbrug og fiskeri kan ske uden landzonetilladelse. Alle andre, der skulle have lyst til at bygge sig et hus eller udvide et eksisterende til over 250 m², skal søge en landzonetilladelse, før man kan få en byggetilladelse. Det er dog muligt at etablere større ombygninger af overflødiggjorte landbrugsbygninger til boliger gennem en traditionel landzonalokalplanlægning.

I det åbne land vil muligheden for en fremtidig bosætning uden relationer til det aktive landbrug hovedsagelig ligge i at udnytte de eksisterende bygninger. Her er der siden 2002 åbnet op for ny bosætning i planlovens liberaliserede udnyttelsesmuligheder med en ekstra bolig i overflødiggjorte driftsbygninger fra landbruget.

Det andet helårshus

Helårsbosætningen i landområderne og især ved kysterne påvirkes i opadgående retning gennem pensionisternes ret til efter 8 års ejerskab og pensioniststatus at anvende deres sommerhus til lovlig helårsbolig. Antallet af sådanne helårsboliger i sommerhusområder er dog indtil videre af et forholdsvis begrænset omfang, afhængig af afstanden til de større byer. Antallet af ulovlig anvendte "helårssommerhuse" er dog på visse kyststrækninger af et betydeligt omfang. Men også her mere udbredt, jo tættere på de større byer sommerhusområderne ligger.

I Miljøministerens Landsplanredegørelse 2006 nævnes, at det på grund af danskernes ændrede ferie- og fritidsmønstre kan være hensigtsmæssigt med "et andet helårshus" som fritidsbolig. I mange år har det været et kendt fænomen i attraktive kyst- og havnebyer, at helårsboliger blev anvendt til fritidsformål. Måske kan det også blive attraktivt at skaffe sig et "et andet helårshus" i andre lokaliteter ude på landet og i landsbyerne.

Det er imidlertid ikke fuldstændig problemfrit at transformere de attraktive helårsboliger til ferieboliger, fordi husene vil stå med sorte ruder

| Hurup. Nye ældrevenlige boliger med elevatoradgang.

| Stenbjerg. Fritidshuse, som har teknisk standard til helårsanvendelse – men hvad med kloakering og anden offentlig service?

store dele af året og priser og ejendomsskatter i området vil stige. Under alle omstændigheder ville det være mere attraktivt for lokalområdet med en helårsbosat familie med dobbeltindkomst og børn. Men er alternativet, at husene står tomme og forfalder, så vil en eventuel lettere overgang fra helårs- til fritidsbolig sandsynligvis give anledning til, at huse vil blive passet og vedligeholdt.

Udnyttelsen af "det andet helårshus" kan i forbindelse med et udbygget bredbåndsnet tænkes anvendt langt mere som et attraktivt arbejds- og opholdssted foruden den traditionelle fritidsbrug.

Sport og rekreation

Planlægning og anlæg af nye cykel- og vandre-stier med udgangspunkt i det eksisterende net af mark- og skovveje kan sammen med amternes allerede etablerede stier lægge en ny dimension ind i den rekreative brug af landskabet, således at der bliver friere adgang til større dele af det åbne land, hvor en udvidelse med støttepunkter i form af shelters, toiletter og vand kan bakke den grønne turisme op, som en naturlig del af oplevelsesøkonomien i landdistrikterne.

En meget vigtig del af en fremtidig, moderne landdistriktspolitik vil være en højtprofileret fritids- og sportspolitik. Her har landdistrikter og landsbyer på mange måder et godt udgangspunkt, idet forsyningen med fritidsfaciliteter, i form af fodboldbaner og idrætshaller er noget bedre og mere rigelig end i byerne. Nye måder

at dyrke idræt på og nye måder at tilrettelægge foreningsarbejdet på vil være oplagte temaer i en fremtids- og helhedsorienteret landdistriktspolitik.

Fred og ro er stærkt efterspurgt og for mange mennesker det udtalte motiv for at flytte på landet. Yderområderne har her et potentiale, som kan udvikles med egentlige helse- og rekreati-onscentre.

Golfspillet er i voldsom vækst, og antallet af planlagte og anlagte golfbaner stiger markant i disse år. I relation til landdistrikternes placering i en fremtidig oplevelsesøkonomi, vil udlæg af golfbaner med tilknyttede overnatningsfaciliteter udgøre en væsentlig aktiv. Endelig vil der mange steder i det åbne land og især ved kysterne i fremtiden skulle tages hensyn til andre rumligt krævende fritids- og sportsaktiviteter som fx paragliding og surfing samt de mange blandingsformer for fysisk udfoldelse med afsæt i fart og bevægelse ved hjælp af vind og bølger.

Oplevelsesøkonomi og nicheproduktion

Informationsteknologiens styrke baseret på stedløshed og netværksrelationer omformulerer til en vis grad den traditionelle todelte opfattelse af center og periferi. Det, at ethvert punkt i netværket er ligestillet, giver først og fremmest yderområderne en mere tvangfri adgang til viden og information, end det gamle fysiske hierarki, hvor informationen blev distribueret lineært fra centret og ud til periferien. Yderområdernes erhvervsmæssige potentiale i forhold til informationsteknologien er langt fra realiseret i en udstrækning, der svarer til teknologiens faktiske styrke.

| Vigsø | Krik

Både hav og fjord rummer særlige potentialer for opbygningen af en oplevelsesøkonomi.

Yderområdernes virksomheder er ofte baseret på forædling af primærerhvervenes råstoffer - planter, dyr og fisk. Imidlertid er produktionskapaciteten ofte begrænset af beskedne kapitaler i form af penge og uddannet arbejdskraft. Der er dog i de senere år sket en bemærkelsesværdig udvikling af nicheproduktioner af kvalitetsvarer indenfor mejeri- og ølproduktion samt andre fødevarerprodukter. En nicheproduktion som vel og mærke ikke står alene, men trækker andre brancher med sig i form af restauranter med en særlig profil og overnatningssteder med et specielt koncept.

Kvalitetsudvikling af turismeerhvervet er afgørende for yderområderne. Landskaber, ren natur og smukke miljøer med en høj grad af autenticitet og oplevelsesværdi er måske disse områders største potentiale. Et aspekt af turismeerhvervet, som i disse år får en tydeligere og tydeligere profil, er opfattelsen af turismen som et oplevelsesøkonomisk segment, hvor tid, fred og ro til refleksion vil blive en efterspurgt vare. Men det er også et udslag af oplevelsesøkonomien, når nogle mennesker foretrækker at bo bestemte steder, som er i besiddelse af en særlig kulturhistorie, hvor der fx har været en kunstnerkoloni, et specielt hovedgårdsmiljø, eller der har hersket en bestemt mentalitet eller kulturel orientering, som man ønsker at identificere sig med.

Landdistrikterne og landsbyerne i yderområderne vil være nødt til i fremtiden at anlægge andre, både nye og supplerende erhvervsstrategier i forhold til de traditionelle. Der er brug for

| Hinding. Nyt bygningsanlæg i landbrugslandskabet.

at nytænke yderområdernes potentialer og gøre disse til en del af grundlaget for fremtidens bosætning og velfærd.

Fra monofunktion til multifunktion

Landbruget har stort set indtil nu haft monopol på udnyttelsen og anvendelsen af vore landskaber. Men forandringerne viser sig med stadig større styrke. De egentlige fuldtidslandbrugere bliver færre og færre, og i dag bor ganske mange mennesker ude på landet, som ikke har noget med landbrug at gøre overhovedet. De bor der, fordi de har et ønsket om at være i nærheden af naturen, for deres børns skyld eller fordi de får mere plads til færre penge.

Strukturudviklingen har givet anledning til, at en ny type landbrugere driver deres gårde af lyst eller på deltid. En situation, hvor andre motiver end de rent økonomiske gør sig gældende. Men udviklingen betinger også landmænd der optræder som naturforvaltere og driver deres ejendom ekstensivt, og hvor den umiddelbare nytteværdi er underlagt landskabsæstetiske og naturmæssige hensyn, samt tillige landmænd der holder dyr og heste med henblik på avl, forædling og undervisning. Og endelig landmænd der baserer deres brug på økologisk drift. Herudover vil også helt nye produktionsemner som fx bioenergi, biomedico og bioteknologi have fremtiden for sig.

Men også natur og fritid lægger et større og større beslag på brugen af landskabet. Ganske mange arealer er i de senere år taget ud af landbrugsdrift og udlagt som naturområder, der på-

kalder sig stor turistmæssig bevågenhed, fx Skjern Å deltaet og Vejlerne i Hanherred. Åløb er ført tilbage til de oprindelige slyng, vådområder er braklagte og søer genskabte. Statens seneste initiativer med henblik på oprettelsen af et antal naturparker understøtter denne tendens til at gøre naturen til et rekreativt revir, hvor den biologiske diversitet prioriteres.

På europæisk niveau er der også nye signaler. Hvor der tidligere blev givet milliarder alene til at understøtte landbrugsproduktionen, bliver støtten fra 2007 givet til et mere bredspektret formål. For Danmarks vedkommende bl.a. til miljø og natur, fritid og kultur og forbedrede livsvilkår på landet.

Denne glidning fra en monofunktionel til en multifunktionel brug af landskabet vil blive forstærket de kommende år. Ikke kun fordi det bliver den officielle understøttede politik, men også fordi mange mennesker er parat til at påtage sig en større og større pendlingsbyrde til fordel for nogle bosætningsønsker, hvor man får mere plads og flere herlighedsværdier for pengene.

Byfornyelse versus landfornyelse

Situationen på landet i dag kan på mange måder sammenlignes med situationen i byerne før byfornyelsen i begyndelsen af 1980'erne. Dengang flyttede beboere og virksomheder ud fra brokvartererne og efterlod tomme lejligheder og bygninger. Med byfornyelsesmidler blev de dårligste bygninger revet ned, og der blev tyndet ud i gårdenes mange tilbygninger, garager og værk-

steder. Eksisterende bygninger med utidssvarende indretning blev ombygget til nye attraktive boliger, og de ryddede gårde gav plads for fri-arealer og rekreative områder. De komplicerede processer med ejendomsøvertagelser, plan- og projektudarbejdelser, beboerinddragelse og økonomistyring blev langt hen ad vejen lagt i hænderne på en række udviklingselskaber, byfornyelsesselskaberne, som var sammensat til at kunne magte opgaven.

I dag er det imidlertid landdistrikterne og landsbyerne, der på mange måder repræsenterer de forsømte områder. Her flytter beboerne også fra og efterlader sig tomme huse. Mange bygninger fremstår i en så ringe fysisk forfatning at nedrivning er den eneste løsning. Mange andre bygninger rummer imidlertid både arkitektur og kulturhistoriske kvaliteter, men er utidssvarende indrettet og udstyret. Landsbyernes tofter og udenomsarealer henligger ofte som et uskønt rod af al mulig løsøre henslængt som udtryk for almindelig ligegyldighed.

Forholdene, som de ser ud på landet i dag, løses ikke alene ved hjælp af de almindelige markeds kræfter. Nøjagtig som det var gældende for byernes vedkommende i 1970'erne og 1980'erne. Overlades landdistrikternes og landsbyernes fortsatte udvikling til sig selv, vil nogle områder og byer opleve markedets interesse, nemlig dem med de mest attraktive beliggenheder, mens det store flertal må klare sig som de bedst kan.

Samtidig med at der udvikles strategier, der kan imødegå problemerne, er det nødvendigt at gøre

mere aktivt brug af byfornyelsesloven, som fokuserer på disse problemer og afsætte de fornødne midler til rådighed for deres afhjælpning. Paralleliteten med byfornyelsen rummer endvidere det aspekt, at mange af de handlingsværktøjer, der skabtes i forbindelse med byfornyelseslovgivningen er gennemprøvede og implementerede i den almindelige forvaltningspraksis. Man skal altså ikke ud og opfinde den dybe tallerken en gang mere. Dog skal man være opmærksom på, at erfaringerne med at bruge byfornyelsesloven og det lidt komplicerede regelsæt i mindre er grad tilstede udenfor de større byer.

For at få overblik over problemernes omfang og udbredelse bør der laves en oversigtlig kortlægning af yderområdernes landdistrikter og landsbyer, hvor landskab, natur, kulturhistorie, arkitektur, sociale og økonomiske forhold bliver belyst. Der kunne i lighed med byfornyelsens behovmålinger udvikles et sæt indikatorer og et beskrivelsessystem, som kunne anvendes overalt i landet. Hermed fik de nye kommuner og staten et godt grundlag til at vurdere og prioritere indsatsområderne.

I lighed med tiden før byfornyelsens start, er det både nødvendigt og en god ide at gennemføre forskellige pilotprojekter og forsøg for at danne sig et indtryk af de farbare handlingsmuligheder og konsekvenser af en sådan generel landdistriktsfornyelse.

| Hunstrup. En landsbyfornyelse skal inddrage kulturarven.

3 udviklingstemaer

Skal man skabe et overblik over yderområdenes særlige udviklingsmuligheder, er der 3 temaer, der falder i øjnene. Det eksisterende potentiale og det stedbundne og det stedløse potentiale.

Det eksisterende potentiale

For det første har yderområderne i dag en række virksomheder, som er veltilpasset den lokale situation i forhold til tradition og produktsortiment. Mange af disse virksomheder har imidlertid et udviklingspotentiale, som ikke umiddelbart kan realiseres lokalt, fordi det er vanskeligt at skaffe højtuddannet arbejdskraft eller fordi de eksisterende veje og trafikforbindelser er for omstændelige eller ganske enkelt for dårlige. En sådan situation kan medføre, at virksomheden henlægger sin nye fabrik, sin administration eller udviklingsafdeling til et sted med et større udbud af videnstung arbejdskraft og nemmere adgang til motorvejsnettet.

Potentialerne i de eksisterende virksomheder skal således plejes og passes ved en energisk og målrettet indsats fra de kommunale og regionale råd, så sådanne vækstorienterede virksomheder ikke vælger andre græsgange. Her er det helt afgørende, at kommunen forstår at tiltrække den fornødne arbejdskraft med de rigtige kvalifikationer. Ikke kun ved at have et godt og veludviklet socialt serviceprogram, men også ved at gøre kommunen interessant på det kulturelle, historiske og arkitektoniske område.

Endelig skal man ofre de meget lavere huspriser i yderområderne stor opmærksomhed. Her lig-

ger måske det tungeste incitament til at bosætte sig eller etablere sin virksomhed udenfor vækstcentrenes indflydelsessfære. Flytter først arbejdskraften, følger virksomhederne bagefter.

Indsatsområder: Forædling og markedsføring af lokale kvalitetsprodukter, arbejdskraft med videnstunge kvalifikationer, tilgængelighed og infrastruktur, billige ejendomme, social service, ægtefællejob, kulturliv

Det stedbundne potentiale

Et af de områder, hvor man forholdsvis let kunne generere en større opmærksomhed fra omverdenens side, er ved at profilere de stedbundne kvaliteter gennem en udvikling af de potentialer, der er særegne for stedet. Det kan være natur- og landskabsbetingede kvaliteter som storladne eller afvekslende landskaber, særlige fugle- og dyrereservater, godt badevand eller specielt gode forhold for visse sportsgrene med mere. Sådanne stedbundne kvaliteter skal raffineres, udbygges og dyrkes.

Der kan være tale om almindelige turismetiltag som gode overnatnings- og spisesteder, men også langt mere præcise koncepter, som lægger sig op af de eksisterende produkter og stedets særlige egenart, fx Læsø Sydesalt.

Men også stedets særlige historie og myter kunne omsættes i en erhvervsmæssig sammenhæng som fx vikingerne i Ribe eller bronzealderens Thy. Tilstedeværelsen af fx kunstnerkolonier eller kulturpersonligheders virksomhed på stedet kan også generere interesse og økonomi.

| Morup Mølle. Markedsføring af det eksisterende kuperede potentiale.

Mulighederne for en udvikling på baggrund af de stedbundne potentialer er mangfoldige, og med yderområdernes placering som geografiske udkanter er disse muligheder også ofte med et internationalt tilsnit, der giver oplevelsen en helt særlig dimension.

Indsatsområder: Natur, land og vand, fugle- og dyreliv, landskaber og landskabsæstetik, friluftsk aktiviteter og sport, historie og myter, kulturpersonligheder

Det stedløse potentiale

Ud fra et udviklingsaspekt kan yderområderne med fordel markedsføre sig målrettet overfor det befolkningssegment, som ikke er afhængig af bo i nærheden af bestemte arbejdspladser, fordi de udøver deres erhverv uafhængigt af en stedsrelation eller fordi de simpelthen er ude af erhverv. Det kan fx være kunstnere, som kræver meget plads til få penge. Det kan også være forfattere eller freelancere af enhver slags, som foretrækker inspirerende naturomgivelser og fred og ro. Men også folk, der har et så omfattende og rejsende liv, hvor deres bosituation ikke er bundet til en bestemt lokalitet, kan foretrække den mindre stressende puls, som yderområderne kan opvise. Endelig udgør pensionister og andre mennesker, som ikke længere er erhvervsaktive et potentiale for fremtidige tilflyttere.

Et helt andet aspekt er kombinationen med en bolig i et af de større bycentre og "det andet helårshus" i et yderområde, hvor man bor lejlighedsvis og indimellem, og hvor man evt. huser

sine udenlandske gæster, når de opholder sig i Danmark.

Det er afgørende for yderområdernes tiltrækningskraft, at de er i stand til at udvikle en bosætningsdiversitet, som kan blive selvforstærkende, så folk udefra ikke bliver bange for at flytte dertil, fordi de frygter at blive isolerede fagligt og menneskeligt. Det er imidlertid lige så væsentligt, at de allerede boende fortsat finder stedet så interessant og spændende, at de foretrækker at blive frem for at flytte til et af de større bycentre. Kan man etablere en sådan situation får bosætning og virksomhed i yderområderne pludseligt et helt nyt perspektiv.

Indsatsområder: Free-lancere, pensionister, kunstnere, "det andet helårshus", billige ejendomme, kultur, kunst og fritid, informationsteknologi og internet

| Vigsø. Det beskyttede badeland supplerer det friske havbad.

10 fokuspunkter for debatten

Hvad er vigtigt og hvor skal man starte? I det følgende er anført 10 punkter, som alle har fokus på landdistrikters og landsbyers nye forudsætninger og udviklingsmuligheder.

| Landdistrikter og landsbyer skal på den lokalpolitiske dagsorden i de nye kommuner

Det er vigtigt at landdistrikterne kommer på den lokalpolitiske dagsorden, i forbindelse med de nye planstrategier, såvel som i de regionale udviklingsplaner. Arbejdet med planstrategier og regionale udviklingsplaner er en oplagt mulighed for at skabe lokalpolitisk ejerskab til udviklingsstrategier for landdistrikter og landsbyer. Der skal fokuseres på en områderelateret landdistriktsindsats, som omfatter flere landsbyer, samt på samspillet mellem landdistrikter og lokale og centrale vækstcentre.

| Landdistrikternes og landsbyernes roller skal udvikles i samarbejde med lokale organisationer og ildsjæle

I de nye kommuner er der behov for at tage fat på en diskussion om hvilke roller landdistrikterne og de enkelte landsbyer skal spille. Udviklingen skal ske i et godt samarbejde med lokale ildsjæle, landsbyråd og de nye LAG'ere, så beslutningerne har langsigtet forankring. Det gælder både i forhold til boligbyggeri, service og fritidstilbud mv. Nogle kommuner har desuden gode erfaringer med at styrke samarbejdet mellem landsbyernes egne organisationer, fx i form af samarbejdsprojekter mellem landsbyråd i flere landsbyer.

| Beskyttelsesinteresserne i det åbne land skal have høj prioritet i den fysiske planlægning

Med kommunalreformen får kommunerne et hovedansvar for planlægningen af det åbne land, og kommunernes råderum øges. Kommuneplanen bliver den bærende plantype. Det er vigtigt at den nye kommuneplan udarbejdes, så landdistrikterne kan udvikles samtidig med at beskyttelsesinteresserne i det åbne land sikres. Natur, landskab og kulturarv opprioriteres som et væsentligt strategisk element i kommuneplanen.

| Der skal udvikles indikatorer til bestemmelse af landskaber og kulturarv

Det er nødvendigt at skaffe sig et overblik over herlighedsværdierne og bygningskulturen i landdistrikter og landsbyer. Med udgangspunkt i de allerede udviklede kortlægningssystemer KIP (Kulturhistorien I Planlægningen) og SAVE (Survey of Architectural Values in the Environment) udvikles et beskrivelsesværktøj til de nye kommuner, der omfatter et sæt indikatorer, som på en enkel og oversigtlig måde kan klassificere og belyse karakteren af landskaber, kulturhistorie og arkitektur. Indikatorerne skal i lighed med KIP og SAVE være landsdækkende og angive en sammenlignelig bevaringsværdi for de kortlagte elementer.

| Der skal udvikles løsninger til håndtering af tomme bygninger i landdistrikter og landsbyer

Tomme bygninger i landdistrikter og landsbyer – såvel landbrugsbygninger i og uden for landsbyerne som gamle mejerier, butikker osv. i landsbyerne – udgør et væsentligt problem for

udviklingen i landdistrikter og landsbyer. Der skal findes løsninger, som sikrer, at såvel genanvendelse af de mest bevaringsværdige bygninger som nedrivning af nedslidte bygninger kan finansieres og gennemføres. Byfornyelsesloven hjemler i dag mulighed for støtte til genopretning og forbedring af alle former for boliger uanset beliggenhed dog undtagen almene boliger. Der kan endvidere gives støtte til nedrivning af meget dårlige boliger, dog kun i private udlejningsejendomme. Der kan ikke med hjemmel i byfornyelsesloven gives støtte til nedrivning af tomme erhvervsbygninger eller avlsbygninger på landet.

| Opmærksomheden skal øges på støtte til "landsbyfornyelse"

En løsning på en række af landdistrikternes og landsbyernes problemer – hvor det fysiske miljø fremstår tarveligt og nedslidt med mange tomme bygninger og dårlig vedligeholdte, men bevaringsværdige huse – kunne være at øge opmærksomheden på "landsbyfornyelse" ved blandt andet at indføre specielle støtteordninger til landdistrikter og landsbyer, og gennemføre bredt anlagte landkampagner som en parallel til den indsats, der blev gjort i forbindelse med byfornyelsen af vore byer. Der er gjort enkelte forsøg, bl.a. i forbindelse med helhedsorienteret byfornyelse og områdefornyelse, men der er behov for at overveje mere generelle ordninger.

| Diskussionen om deltidsbosætning skal på den politiske dagsorden

I nogle af de mest attraktive landdistrikter og landsbyer i udkantsområderne er "deltidsbo-

sætning" et aktuelt emne. På den ene side kan deltidsbosætning i helårsboliger bidrage til en fornyelse af nedslidte bygninger og sikre et grundlag for fx butikker. Men på den anden side kan deltidsbosætning og anvendelse af helårsboliger som sommerhuse medføre ulemper for lokalsamfundet, da boligerne vil stå tomme en stor del af året, og ejendomspriser og -skatter vil stige. Miljøministeriet har med Landsplanredegørelse 2006 lagt op til at undersøge, om der er andre måder at håndtere de ofte flydende grænser mellem helårsbeboelse og sommerhusbeboelse i eksisterende byzone. Men der er også behov for at igangsætte en diskussion lokalt i de områder, hvor det er aktuelt. Skal deltidsbosætning være en del af den fremtidige strategi, og i givet fald under hvilke betingelser?

| Rumligt krævende sports- og fritidsaktiviteter skal planlægges

Udøvelsen af mange nye sportsgrene kræver stor rumlighed. Golf, ridning og motorcross er velkendte eksempler på sådanne aktiviteter. I disse år udvikles der imidlertid en hel ny række af rumligt krævende sportsaktiviteter, som alle besidder et udviklingspotentiale. Med udgangspunkt i blandt andet de erfaringer der er høstet i Ny Thisted Kommune og andre steder om at skabe gode miljøer for rumligt krævende sportsaktiviteter som fx surfing, windsurfing, paraglidning, strandsejlad og lystfiskeri fra åben båd, gennemføres en undersøgelse, som kortlægger vilkår og potentialer, muligheder og konflikter og som skaber baggrund for en hensigtsmæssig planlægning, der tilgodeser både sportsudøverne og lokalsamfundets interesser. Udover oven-

nævnte har landdistrikterne i modsætning til byerne i dag en stor kapacitet af haller og baneanlæg, som kunne udnyttes langt mere effektivt som fx aflastningsbaner for byklubber eller helt andre aktiviteter som fx idrætsbørnehaver.

| Pendling og kollektiv trafik skal nytænkes

Det er vigtigt for yderområdernes tiltrækningskraft, at der er gode og direkte trafikforbindelser fra og til de større byer og vækstcentre. Et væsentligt element i en bosætnings- og lokaliseringsstrategi for yderområderne er gode offentlige transporttilbud og let adgang til motorvejsnettet. Kan der tænkes i nye logistiske baner, og hvordan løses tilsvarende problemer andre steder i verden.

| Turisme- og oplevelsesøkonomien i landdistrikterne skal udvikles

Mange landdistrikter rummer kvaliteter, som kan udnyttes udviklingsmæssigt i turisme- og oplevelsesøkonomien. Det gælder såvel ferie- og

fritidsanlæg som mere basale kvaliteter – fx stilhed og refleksion. I forbindelse med udarbejdelsen og realisering af de nye kommuneplaner bør turismens og oplevelsesøkonomiens potentialer i landdistrikterne medtænkes, når der skal fastlægges en balance mellem benyttelse og beskyttelse af det åbne land, kulturarven og de bevaringsværdige bygningsmiljøer. Der bør tænkes i nye løsninger i forbindelse med realiseringen af planer, fx ved at gennemføre naturgenopretningsprojekter og landsbyfornyelse med fokus på det oplevelsesøkonomiske perspektiv. Oplevelsesøkonomiens værdiskabelse baserer sig på, at varens pris stiger i takt med produktets indhold af oplevelse. Her har landdistrikterne et klart anderledes udgangspunkt end byerne med større rumlighed og mere natur. Denne forskel indeholder et stort potentiale for andre fortællinger og anderledes sansemættede oplevelser. Det burde være nærliggende at udvikle og omsætte dette i en ny økonomisk sammenhæng.

*| Landdistrikter og landsbyer.
Potentialerne og problemerne i vore landdistrikter er mangeartede. Der er imidlertid ingen snuptags-løsninger. Men uden opmærksomhed på landsplan og lokal vilje går det ikke. Derfor er det vigtigt, at landdistrikterne prioriteres højt på den politiske dagsorden.*

